

Den er brugt som erstatning for kanel (Danmark?), kan anvendes til garvning og farve brunt; de unge blade spises som salat og anvendes som te (1806; 3). Feber-nellikerod farver gult (4). – Børn suger nektar af blomsterne, jf. navne s. 168.

LITTERATUR: (1) 697 40; (2) 696 1761,215; 398 1806,503; (3) 398 1806,503 og 1821,580 sml. 712 37; (4) 946 7.

PROSA OG PÆSI

Se på en nellikerod, er den ikke dejlig? Er blomsten ikke som en ung, forklædt pige, der har taget en kort, brun domino over sit luftige, blegrøde skørt! *Sophus Bauditz* (1) – nellikeroden med sit ansigt gemt bag tykke, brunrøde bægerblade, en lille ung pige, en jomfru med kinder, der rødmede i forventning og drøm, eller blegt skjulte sit savn bag de lukkede bægerblades ly *Mette Skibsted* (2); 18–19 år, studier ... let foroverbøjet under vægten af rygsækken stod de dér ... som to nikkende nellikerodsblomster (a); hendes svære brune hår ligesom tyngede hendes hoved ganske let fremover og bragte hende til at ligne en lille klokkeblomst eller en engnellikerod, der står og nikker eftertænksomt, men dog halvt i drømme i sommervindens blide træk (b) *Knud Poulsen* (3) – de havde ligesom hat af den slags, som heltinderne brugte i stumfilmens dage – eng-nellikerod *Kelvin Lindemann* (4).

I den prangende vår · som en Askepot står · i sin gråbrune kjole med kyse om hår, · klædt i uld, som så blødt · med lidt gult og lidt rødt, · sine tugtige folder om hvergarnet slår *Aage Hoffmeyer* (5); nellikerod, stængel-dunet · er ydmyg, · – har bæget halvt lukket; · det er som en lampe med tunger · og silke – matgul – overtrukket. · · Du lever – som renhedens billed' · og står som en lav synderinde, · der skjuler sit ansigt – og ikke · kan fred og husvælske finde *Ebbe Jahn-Nielsen* (6), nellikeroden [har] fløjlschat med lyserødt silkefor *Otto C. Fønss* (7). *Aage Hoffmeyer*, *Nellikerod* (5).

LITTERATUR: (1) 51b 220; (2) 725b 2/11 1947; (3) a 730d 116, b 730 16; (4) 635b 15/3 1954; (5) 388b 54f; (6) 425c 10; (7) 283 6.

Mjødurt, *Filipendula*

ALMINDELIG MJØDURT, *Filipendula ulmaria*, er almindelig på fugtige steder (enge, grøfter etc.),

den bliver indtil meterhøj, har mellembrodt fjersnitdelte blade med ofte hvidfiltet underside og hvide, vellugtende blomster samlet i en tæt affladet top.

Mjødurt o. 1300ff (miothyrt), planten har været anvendt som smagskorrigens på mjød, i nyere tid er navnet sat i forbindelse med blomsternes søde duft; indgår i skånske stednavne 1231, i Midurteng 1817 Bornholm; omdannet til *melurt* o. 1700, *mejurt* 1648–1700, *møljurt* Bornholm. *Gedeskæg* 1648–1900 vel fordi blomsterstanden kan ligne dyrets skæg; *dronningen i enge* 1767, *engdronning* 1769ff; Lolland, *fjerblomst* Sønderjylland, *korsurt*, -blad Lolland, uvist hvorfor; *spiræa* 1793ff efter det ældre slægtsnavn. – Færøerne: *mjaðarurt* 'mjødurt', o. 1780 *mjearurt*; *svartagræs* 1800, øt vel til ata = tilsøle, besudle ∴ anvendt som farvestof, se nedenfor.

KNOLDET MJØDURT, *Filipendula hexapetala*, har på rodgrenene opsvulmede knolde; de næsten bladløse 30–50 cm høje stængler bærer en top af større hvide, i knopstadiet røde blomster. Hist og her på bakker og høje enge, mellem krat. *Rød stenbræk* o. 1530–1821, det før-linnéiske navn var *Saxifraga rubra*, planten blev på grund af knoldene regnet til stenbræk (s. 41), begge desuden brugt mod blæresten. *Galteknop* 1688–1794, *galteknop* o. 1700–1835, knoldene oprødes og ædes af svin jf. *svineknold* 1821ff, Ålborgeggen o. 1870, *grisespiræa* 1793–1821, *galtespragle* Bornholm, om -spragle se gåsefod bd. 2. *Bondemuskat* 1648–1838, *bergmandel* 1688–1838, planten gror på bakker («bjerg»), knoldene ligner muskatnødder eller mandler.

LITTERATUR: 689 1,601–03; 751 121f, 190,197.

LÆGEMIDLER

Harpestræng-afskrifter o. 1300 (1): Alm. mjødurt drikkes med vin for hugormebid; de knuste frø blandet med olie dryppes i smertende øre; saften på klæde vædet dermed indsnuses for snue, saften anbringes på cancer, de knuste rødder modvirker øjsygdomme; lugter gravid kvinde til blomsterne aborterer hun, ligeså hvis den knuste rod anbringes under fosteret; roden knust med honning spises mod hoste, den stegte rod indtages eller rodafkog drikkes mod blodspytning og brystonde, roden knust i vin giver lyst til kvinde, virker urindrivende, lægges med eddike på frost i fødder.

Blade og rødder kan bruges som omslag på sår, knust til plaster på podagra (1533; 2). *Simon Paulli* 1648, 231ff: Knoldet mjødurt ud-

driver urinen, blæresten og efterbyrden; den tørrede og pulveriserede rod indtages med dekokt af vild gulerod for leukorroe; koges med katost i rindende vand til omslag på lænderne og spises mod nyre- og blæresten.

Farmakopeen 1772 anfører blomsterne af alm. mjøddurt.

Dekokt af roden drikkes mod feber, bruges til badning af gamle sår (3); knoldet mjøddurt har sammensnerpende egenskaber (4).

Husdyr bidt af hugorm indgives planten i vin (5).

På Færøerne er udtræk af alm. mjøddurt drukket mod hovedpine (6).

LITTERATUR: (1) 343 70,162 jf. 296; (2) 703 76b, 80a; (3) 718 1838,239; (4) 398 1806,484; (5) 83 206; (6) 752 84,127.

ANDEN ANVENDELSE

Svin oproder og æder knoldene af knoldet mjøddurt; de er i dyrtid blevet malet til brødmel; koges i mælk for at give denne en behagelig smag (1806; 1).

Blomsterne af alm. mjøddurt sættes på vin for at krydre den (1); unge blade eller blomster giver en behagelig vinsmag til øl eller mjød (2). Bladene kan om foråret spises som salat eller spinat, blomsterne anvendes som aromatisk ingrediens i flere retter, blomsterknopperne til pickles (3). Blomsterne giver en lys, sødligkrydret te (4).

Man plejer at strø de vellugtende blade (blomster?) på gulve (1533, Danmark? 5).

Begge arter kan anvendes til garvning (1). Med jernjord farver planten sort (6), knoldet mjøddurt er på Færøerne anvendt til sortfarvning af tøj (o. 1780; 7).

Lægges planten under person, som man hader, »da skal alle de, som er i stuen, fare på ham og slå ham« (8).

LITTERATUR: (1) 398 1806,484f og 1821,552f; (2) 718 1838,239; (3) 712 34; (4) 790 1,1941,248; (5) 703 76b; (6) 576 4,1799,394; (7) 873 148; (8) 328f 2,59 sml. 1,121.

PROSA OG POESI

Det er den vilde mynte og den florlette, duftende spiræa, der i de varme sommerdage giver den grønne eng sin særegne duft og dragende skønhed. Det er, når Engdronningens fine knipplingslør bølger for den sagte, glidende sommervind, og duften fra de store, tavse enge bæres over land og by, at det er sommer i Danmark

Almindelig mjøddurt. (es).

Jens K. Jørgensen og K. Hee Andersen (1). Den spæde spiræa dér ligner med sine flagrende blomsterflige et bortsejlende luftskib med viftende lømmetørklæder *Valdemar Rørdam* (2). Når rugen lysner i sin lød, · står den og dufter sødt af mjød. · · Dens duft er sød og honningmild, · men også sælsomt stram og vild. · · Den er på én gang mild og bly · og veg og varm og vild og sky. · · En duft i denne soldags blæst · af svundne dages fryd og fest *K. L. Kristensen* (3). Mjødurtens skummende krus (a), mjødurten blomst er det gærende skum, · der ud af bægeret bruser (b) *Otto C. Fønss* (4). Spiræa ligner kartet uld, · en pudseklud fra paradiset *Cai M. Woel* (5). Dødningsblege mjødukt står · og dufter honningsødt *Aage Laugesen* (6); mjødurten drysser sine hvide blomster · med honningduft ned over hendes kinder *Holger Rørdam* (7). Frøken Nenny, ung og prud, · elsked' mig, da vår sprang ud, · elsked' mig i somrens ild, · mjøduktfin og valmuvild *Sophus Claussen* (8).

K. L. Kristensen, Mjødukt (3).

LITTERATUR: (1) 462 120; (2) 789v 39; (3) 490b 18–20; (4a) 283b 13, b 283c 104; (5) 982d 102; (6) 533 64; (7) 417 nr. 27,1918; (8) 131d 6.

Bibernelle, *Poterium sanguisorba*

25–50 cm høj, kantet stængel, uligefinnede blade og korte, næsten runde aks af små grønne eller rødlige blomster. Vokser især på kalkbund, sjældent.

Bibernelle 1805ff af usikker oprindelse, begyndelsen af 1400-t i formen *pimpinelle* om en skærmpilante (s. 290) med lignende blade; i ældre litteratur er *bibernellen* ofte forvekslet eller sammenblandet med skærmpilanten og kvæsurt (omtalt nedenfor). *Hårknop* 1793–95 konstrueret navn efter det penselformede støvfang, *blodstiller* 1795, *blodstillende bibernelle* 1806ff, anvendt (herhjemme?) som styptikum (1).

Simon Paulli 1648,107: kan anvendes mod »flod, blodflod og alt for strenge tider« (menses), nogle mener endog, at det er nok at holde planten i hånden, til den bliver varm. Den tørrede plante anvendes kogt eller som pulver mod kræft, den knuste drysses på snitsår i hænderne. »Om sommeren, når den er grøn, plejer de, som gerne drikker vin, at misbruge samme urt, idet de ... kommer den i vinen og navnlig den røde for at gøre den velsmagende og køle den«, men

der advares, drikken nydt til overmål kan give »stor hovedværk og ølsyge« næste dag.

Sættes med syv andre planter på brændevin mod bl.a. feber (1600-t), rødderne indgår i vin-eller urtevand mod blæresten (o. 1700) (2). Er blevet anbefalet til garvning og bladene som salat (1806; 3), de unge blade kan bruges som krydderi i salat og suppe, med andre krydderurter i sauce (4).

LITTERATUR: (1) 689 2,334f; (2) 488o 189,281 sml. 248; (3) 398 1806,846f; (4) 480 15.

Kvæsurt, *Sanguisorba officinalis*

minder om *bibernellen*, men er højere (30–90 cm) og blomsterne er samlet i et ovalt mørkerødt aks. Meget sjældent, findes i nogle få jyske moser og enge samt et sted i NSjælland.

Navnet gjaldt oprindeligt (fra begyndelsen af 1400-t) skærmpilanten *pimpinelle* (se s. 290) og er vel overført til kvæsurt med lignende blade og samme anvendelse som sammensnerpende og blodstillende lægemiddel, jf. *blodurt* 1672–1916 (1). Afkog drikkes mod nyresten og blodgang = dysenteri (2). Kvæsurt (?) var god mod forstoppelse, brystmerter og brandsår (ØMøn; 3). – En ko med blodig urin indgives finskåret kvæsurt i øl (1757; 4); kvæsurt nævnes blandt råd for kvægets lungesyge (5).

Roden kunne bruges til garvning; planten blev undertiden sat på brændevin for at give den en krydret smag, bladene var anvendelige som salat (1).

LITTERATUR: (1) 689 2,534; 739 1,1796,634; 398 1806,142; (2) 718 1837,152; (3) 161 1906/23:625; (4) 929 142; (5) 83 154.

Agermåne, *Agrimonia eupatoria*

De 30–80 cm høje og ranke stængler har mellembrudt finnedede blade, småbladenes underside er gråladden; de små gule og vellugtende blomster sidder i en lang akslignende klase, nøddfrugten med det blivende bæger har en krans af hagebørster. Almindelig ved veje og gærder.

Agermåne o. 1300ff (aghermonæ) omtydtes af det latinske slægtsnavn, o. 1450 *agermonie*, 1533 *agermønje*, o. 1700 *agrimoni*. *Borwarth* o. 1450, forleddet beslægtet med *burre*; *brudurt* 1520 planter var sårlægende, se nedenfor; *kattestjert* (= -hale) 1688–1796, *svinerumpe* 1688–1793;